

СТРУКТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

ВІКТОРІЯ ЖЕЛЕЗНЯК,

асистент Дніпропетровського національного університету
залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна

У статті розглянуті сучасні підходи до суті та структури економічного потенціалу підприємства. Систематизовані та узагальнені його структурні елементи. Запропоновано виділити в рамках економічного потенціалу дві підсистеми: потенціал ресурсів підприємства та потенціал організаційної структури управління. Така систематизація структурного складу аналізованого феномена дасть можливість обґрунтувати основу для розвитку інноваційного потенціалу підприємства.

Ключові слова: підприємство, економічний потенціал, економічна структура, ресурси підприємства, організаційна структура управління.

Постановка проблеми. Дослідження структури економічного потенціалу підприємства є важливою проблемою, ефективне вирішення якої дозволить закласти міцний фундамент обґрунтування економічної стратегії розвитку підприємства.

Особливого значення набуває визначення повної структури економічного потенціалу, його масштабу та якісного рівня для українських металургійних підприємств, зокрема в період структурних змін в економіці.

Визначення структури економічного потенціалу підприємства передбачає з'ясування його внутрішніх елементів та зв'язків між ними. Зв'язки між складовими елементами економічного потенціалу визначають зрілість існуючих відносин між людьми та ступінь досконалості господарського механізму, що обумовлює ці відносини.

Економічний потенціал підприємства є елементом економічної системи, у якій із точки зору системного підходу до її змісту відображається сукупність усіх видів економічної діяльності людей у процесі їх взаємодії.

Водночас у сучасній літературі сутність економічної системи тлумачиться неоднозначно, що спричиняє відсутність спільної позиції у визначенні її структури, головної та похідних економічних цілей, а це, у свою чергу, викликає значну розбіжність у визначенні як сутності, так і структури економічного потенціалу підприємства.

Внутрішній зміст та багаторівнева структура економічного потенціалу формується під впливом великої кількості різноманітних факторів й умов: це розвиток науково-технічного прогресу, покращення використання виробничих фондів, виявлення нових і більш ефективних корисних копалин, покращення розміщення продуктивних сил на території країни, динамічні зміни економіки тощо. Вплив цих факторів на економічний потенціал підприємства і їх спрямованість суттєво відрізняються між собою. Кожен із цих факторів впливає на економічний потенціал не в цілому, а на певні його складові елементи. Кожен наступний більш високий рівень економічного потенціалу в цілому формується як інтегрований підсумок збільшених потенційних економічних можливостей усіх його внутрішніх елементів.

Різноманітний склад і поєднання внутрішніх еле-

ментів економічного потенціалу підприємства відображає різні сторони й рівні його економічного розвитку. Склад і поєднання внутрішніх елементів економічного потенціалу залежить перш за все від обраного критерію їх класифікації. Найбільш повно оцінити структуру економічного потенціалу дозволяє аналіз із позиції елементів економічної системи, які, у свою чергу, виступають внутрішніми елементами економічного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія економічного потенціалу протягом тривалого часу є предметом дискусій серед учених-економістів. Дослідженню сутнісних аспектів економічного потенціалу присвячено праці В. Г. Бикової, А. Е. Воронкової, К. В. Давискіби, Т. В. Калінеску, О. О. Колеснікова, М. І. Лагун, Є. В. Лапіна, О. В. Лепьохіна, Р. Б. Матковського, Н. Б. Мігай, І. І. Новаківського, І. П. Отенко, М. В. Савченко, Л. С. Сосненко, О. С. Федоніна, Н. І. Чухрай, В. І. Шевченко-Марсель, Т. В. Шталь й ін. [1, 3-20].

У більшості робіт економічний потенціал розглядається дослідниками як структура потенціалу підприємства, у якій на підставі системного підходу можна виділити елементи, розподілені за рівнями системи. Кожен структурний елемент розглядається і як самостійна система, і як підсистема в рамках системи вищого порядку [9-11, 13-14, 18].

На сьогодні невирішеним залишається питання щодо узагальнення структурних елементів економічного потенціалу в єдиній системі.

Метою статті є дослідження структури економічного потенціалу підприємства й класифікація його видів.

Виклад основного матеріалу. Можливості підприємства визначаються його соціальним, економічним, екологічним і технічним потенціалами, тобто економічний потенціал є одним із елементів загального потенціалу підприємства, який існує не ізольовано, а тісно взаємопов'язаний із іншими складовими [20, с. 19].

О. О. Колесніков [7, с. 14] зауважує, що економічний потенціал підприємства має обмежену здатність щодо здійснення науково-технічних розробок, але характеризується більш високою динамічністю структу-

ри ресурсів порівняно з економічним потенціалом систем більш високого рівня (регіону, галузі, держави). Тому вплив економічного потенціалу систем більш високого рівня на потенціал підприємства має довгостроковий і відносно стабільний характер, тобто чим вищий економічний потенціал регіону чи галузі, тим більшими є можливості підприємства сформувавши потужний економічний потенціал.

Окрім того, автор вважає, що економічний потенціал підприємства не функціонує ізольовано. Спостерігається процес взаємопроникнення потенціалів, обмін їх окремими складовими. На думку дослідника, поняття "економічний потенціал" більш широке, воно включає в себе стратегічний потенціал підприємства в сукупності з його становищем на ринку і виробничими можливостями [7, с. 14]. До складових елементів економічного потенціалу регіону О. О. Колесніков відносить природно-ресурсний потенціал, матеріально-технічний потенціал (із урахуванням виробничо-інфраструктурного), науково-технічний потенціал, інноваційний потенціал, трудовий потенціал, інвестиційний потенціал.

На підставі власних спостережень і досліджень наукової літератури О. О. Колесніков при структуризації потенціалу підприємства виділив:

- ресурсну складову, у рамках якої елементами економічного потенціалу є виробничо-технологічний потенціал; науково-технічний потенціал; фінансово-економічний потенціал; кадровий потенціал; інноваційний потенціал як стан підприємства на певний період часу щодо його інвестиційних можливостей;

- функціональну складову, у рамках якої елементами економічного потенціалу є виробничий, фінансовий, інноваційний (науково-технічний), маркетинговий, кадровий потенціал. Крім того, виділяються управлінський, інформаційний, комунікаційний, збутовий (хоча в основному його вважають частиною маркетингового) потенціали підприємства.

Т. В. Шталь так само вважає, що ресурси є матеріальними носіями будь-якого потенціалу [20, с. 21]. Окрім ресурсної складової, потрібно, на його думку, виділяти блок управління, розрізняючи три підсистеми - планування, реалізації, контролю [там само, с. 22].

М. В. Савченко вважає, що з точки зору управління потенціалом підприємства особливо важливою є класифікація економічного потенціалу [15, с. 23]. Цінність та корисність класифікації, на думку дослідниці, полягає в тому, що вона дає можливість безперервно контролювати та аналізувати економічний потенціал за різними видами в рамках уніфікованої структури. Наявність такої структури у свою чергу дозволяє відстежувати динаміку різних видів економічного потенціалу [там само].

Принципово важливим є існування ієрархії класифікаційних ознак економічного потенціалу, що випливає безпосередньо з рівнів абстракції. Така ієрархічна підпорядкованість, вважає М. В. Савченко, з одного боку, пояснює схожість змісту деяких класифікаційних угруповань розглянутих з різних точок зору ознак, що розрізняються за рівнем. З іншого боку, це дозволяє логічно систематизувати існуючі взаємозв'язки з метою побудови системи управління економічним потенціалом підприємства [там само].

На думку М. В. Савченко, підсистемами економічного потенціалу підприємства виступають потенціали за ресурсними джерелами. Залежно від структури ресурсів вона виділяє такі види економічного потенціалу: потенціал трудових ресурсів, потенціал основних фондів, потенціал матеріальних ресурсів [там само].

О. В. Лепьохін на основі наведеного ресурсного складу структуру економічного потенціалу пропонує

представляти як систему, що складається з таких елементів-підсистем: трудовий потенціал; інвестиційний потенціал; природно-ресурсний потенціал; інноваційний потенціал. Автор робить акцент на ресурсному складі економічного потенціалу підприємства, вважаючи, що за функціональним призначенням усі ресурси можна поділити на три групи: трудові, інвестиційні, інноваційні, які в сукупності й формують економічний потенціал підприємства [10, с. 14].

І. П. Отенко в [14] вважає, що концепт потенціалу підприємства визначається взаємозалежною сукупністю можливостей ресурсів та процесів їх трансформації, організаційної структури підприємства, системи управління підприємством та здатності персоналу до пізнання та управління. Вона констатує, що концептуальну модель потенціалу підприємства складають концепти "ресурсний потенціал", "організаційний потенціал" та "потенціал управління". На її думку, таке визначення, по-перше, відповідає існуючим методологічним підходам (ресурсному, функціональному, інституціональному) до вивчення потенціалу; по-друге, підкреслює системну властивість цілісності, що відображається в потенціалі взаємозалежності та взаємобумовленості можливостей для досягнення цілей на основі системної взаємодії складових внутрішнього середовища підприємства; по-третє, дає можливість структурувати потенціал підприємства певними блоками можливостей: ресурси, структурно-функціональний (організаційний), управління.

Є. В. Лапін також вважає, що економічний потенціал значною мірою залежить від оптимального співвідношення окремих видів ресурсів, рівня організації виробництва і праці, ефективності системи управління підприємством [9, с. 31]. Він зазначає, що структура економічного потенціалу підприємства - це відносно сталий спосіб організації елементів економічного потенціалу, що розкриває його будову, елементний склад, принципи формування та розвитку. Окрім того, автор також зазначає, що в літературі з питань структурної визначеності економічного потенціалу думки з приводу кількості та складу компонентів різні. Він вважає, що до елементів економічного потенціалу підприємства можна віднести все, що пов'язано з функціонуванням і розвитком підприємства, а відбір найбільш важливих із цих елементів є достатньо складним завданням.

Ресурсна ознака є основою структури економічного потенціалу. Ресурсний склад елементів економічного потенціалу: чисельність працівників, основні засоби (виробничі та невиробничі), запаси предметів виробничого призначення, нематеріальні ресурси [там само, с. 14].

Н. Б. Мігай, досліджуючи науково-технічний потенціал підприємства, до його складових відносить сукупність кадрових, фінансових, матеріально-технічних, інформаційних та організаційних ресурсів [12, с. 59].

Узагальнення структурних складових економічного потенціалу за результатами досліджень цих та інших науковців запропоновано в табл. 1.

Дані табл. 1 свідчать про досить значну кількість різних варіантів структурного складу економічного потенціалу. Але якщо більш детально розглянути складові, які конкретизують ті чи інші науковці в складі економічного потенціалу, можна зазначити, що деякі складові мають однакову сутність. Так, наприклад, технічний потенціал - це і є потенціал основних фондів. Потенціал матеріальних ресурсів об'єднує в собі однакові засоби та предмети праці. Отже, кількість можливих структурних складових можна значно скоротити, якщо дещо впорядкувати розставлені сучасними науковцями акценти.

Таблиця 1. - Аналіз структурних елементів економічного потенціалу в наукових публікаціях

Структурні елементи економічного потенціалу	Джерело															Загальна кількість згадувань
	[5]	[16]	[19]	[11]	[14]	[15]	[3]	[7]	[18]	[4]	[10]	[12]	[20]	[13]		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
Інвестиційний	+		+					+			+				4	
Інноваційний	+		+				+	+	+	+	+				7	
Природно-ресурсний	+		+	+			+	+			+		+		6	
Трудовий (кадровий)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	14	
Техніко-технологічний				+	+	+	+								4	
Організаційний (організаційна структура і менеджмент, а також організаційно-управлінський)	+				+			+							3	
Виробничий		+				+		+	+	+	+	+		+	7	
Торгово-виробничий													+		1	
Невиробничий						+									1	
Науковий (науково-технічний)	+			+				+	+			+		+	6	
Майновий	+														1	
Фінансовий (фінансово-економічний, економічний)	+	+			+		+	+	+	+	+	+	+		7	
Технічний	+			+			+	+							4	
Експортний			+				+								2	
Інформаційний				+	+		+	+						+	4	
Матеріальних ресурсів						+	+	+						+	4	
Потенціал основних фондів					+		+								1	
Інфраструктурний							+	+							2	
Маркетинговий										+					1	
Ринковий												+	+		2	
Інтелектуальний												+	+		2	
Потенціал техніко-економічних відносин				+											1	
Потенціал організаційно-економічних відносин				+											1	
Потенціал господарського механізму				+											1	

За результатами табл. 1 можна зробити висновки:
 1) ресурси є складовими елементами будь-якого потенціалу, тобто кількість потенціалів за ресурсною складовою, що включаються до структури економічного потенціалу, відповідатиме кількості ресурсів;
 2) кожне підприємство має свою організаційну й управлінську структуру, що також є складовими елементами економічного потенціалу підприємства;
 3) на металургійних підприємствах господарськими процесами є постачання, виробництво і збут,

для здійснення яких також використовуються різні ресурси.
 Ураховуючи зазначені вище позиції науковців щодо структурного складу економічного потенціалу, а також зроблені висновки, можна погодитись із І. П. Отенко, яка структурувала потенціал підприємства за такими блоками можливостей: ресурси, структурно-функціональний (організаційний), управління.
 Нею ж пропонується схема структурних елементів економічного потенціалу (рис. 1).

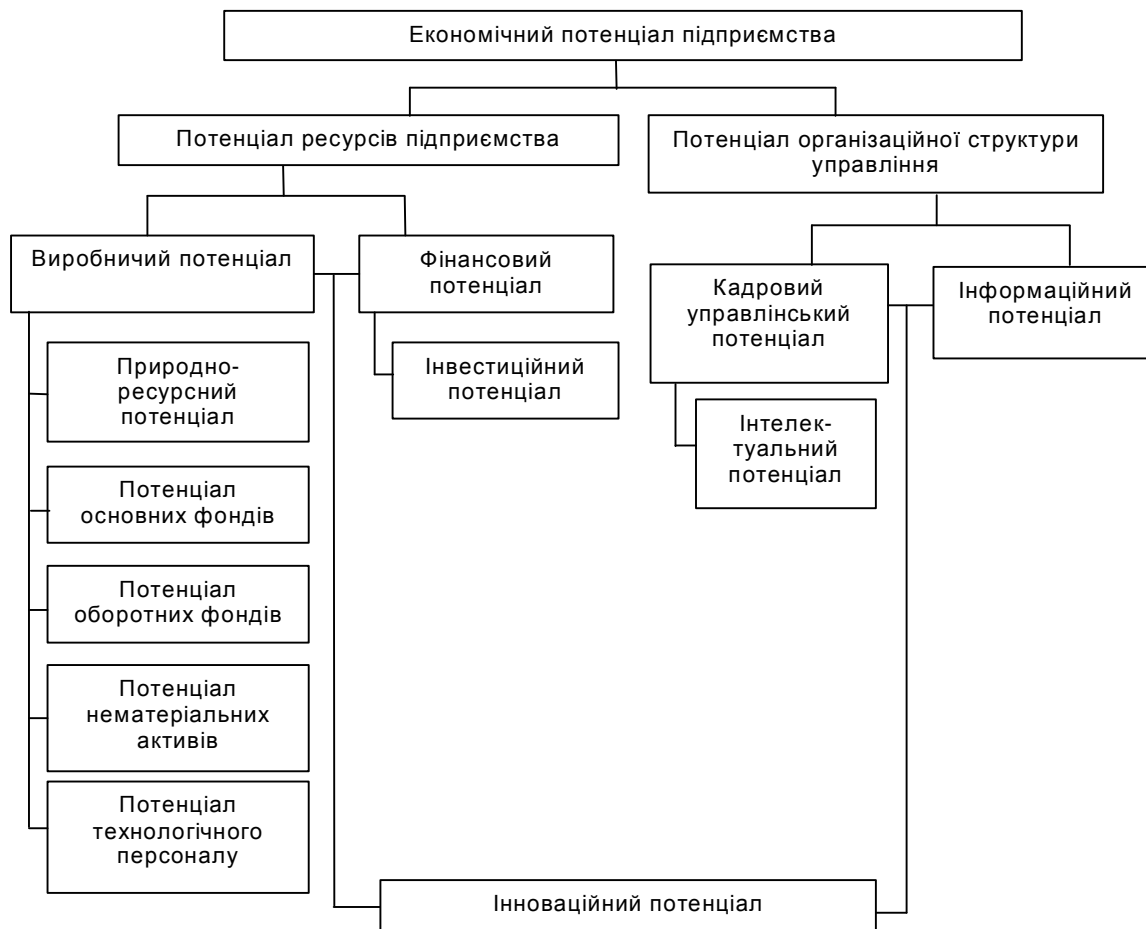

Рис. 1. Структурні елементи економічного потенціалу підприємства.

Ураховуючи думку більшості дослідників про те, що потенціал потрібно розглядати як систему, яка складається з підсистем нижчого порядку [9-11, 13-14, 18], автором пропонується виділити в рамках економічного потенціалу підприємства дві підсистеми: потенціал ресурсів підприємства та потенціал організаційної структури управління.

Потенціал ресурсів підприємства включає виробничий і фінансовий потенціали. Вплив цих двох компонент потенціалу неоднозначний, оскільки одна виступає середовищем для прояву іншого.

Стан потенціалу ресурсів підприємства залежить від організаційних механізмів та конкретних важелів впливу на ці ресурси. Основу потенціалу організаційної структури управління складає організаційний ресурс керівників підприємства.

Оцінка потенціалу організаційної структури управління потребує дослідження існуючої системи управління, розподілу функцій і повноважень у рамках конк-

ретної системи управління, професійних та особистих якостей керівників, організаційного клімату. Особливу роль у формуванні та використанні потенціалу організаційної структури управління відіграє інформаційний потенціал, який формують комунікаційні зв'язки. Інформаційна підтримка рішень, пов'язаних з управлінням діяльністю підприємства, основана на використанні внутрішніх інформаційних систем обліку руху ресурсів підприємства в процесі виробничої діяльності.

У системі потенціалу організаційної структури управління внутрішні інформаційні системи повинні підтримувати рішення, що спрямовані на координацію взаємодії компонент потенціалу ресурсів підприємства, оптимізацію їх внутрішньої структури, оцінку ефективності взаємозв'язків компонент. Збирання, аналіз та оцінка достовірності даних про стан зовнішнього середовища повинні підтримувати рішення, пов'язані з розробкою стратегічних планів, корегуванням структури потенціалу ресурсів.

У сукупності компоненти потенціалу ресурсів підприємства (виробничий і фінансовий потенціали) та компоненти потенціалу організаційної структури управління (кадровий управлінський потенціал та інформаційний потенціал) формують основу для розвитку інноваційного потенціалу підприємства.

Висновки

За результатами огляду й аналізу узагальнено погляди сучасних дослідників на структуру економічного потенціалу і встановлено:

- 1) відсутність єдиної позиції науковців щодо структурних елементів економічного потенціалу;
- 2) економічний потенціал - це динамічна категорія, яка відображає співвідношення реальних можливостей підприємств із перспективними ресурсами;
- 3) економічний потенціал залежить від функціональних відносин між елементами реального і гіпотетичного рівня розвитку підприємства.

Запропоновано виділити в рамках економічного потенціалу дві підсистеми: потенціал ресурсів підприємства та потенціал організаційної структури управління. Така систематизація структурного складу аналізованого феномена дасть можливість обґрунтувати основу для розвитку інноваційного потенціалу підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бикова В. Г. Оцінка та планування фінансово-економічного потенціалу підприємств загальнодержавного значення : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / В. Г. Бикова. - К., 2006. - 220 с.
2. Блохин Ю. И. Классификация и кодирование технико-экономической информации / Ю. И. Блохин, Е. А. Панфилов. - М. : Знание, 1975. - 64 с.
3. Буханець В. В. Економічний механізм формування технічного потенціалу залізничних підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 / В. В. Буханець. - Кривий Ріг, 2005. - 18 с.
4. Воронкова А. Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация : [монография] / А. Э. Воронкова. - Луганск : Изд-во Восточноукраинского национального университета, 2000. - 315 с.
5. Давискіба К. В. Економічний потенціал регіону та його ефективне використання в умовах ринкової трансформації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.10.01 / К. В. Давискіба. - Харків, 2005. - 20 с.
6. Калінеску Т. В. Стратегічний потенціал підприємства : формування та розвиток : [монографія] / Т. В. Калінеску, Ю. А. Рома-

новська, О. Д. Кирилов ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. - Луганськ, 2007. - 272 с.

7. Колесніков О. О. Управління стратегічним потенціалом підприємства : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 / О. О. Колесніков. - Харків, 2005. - 224 с.

8. Лагун М. І. Економічний потенціал як основа розвитку бізнесу / М. І. Лагун // Формування ринкових відносин в Україні. - 2008. - № 5. - С. 77-82.

9. Лапін Є. В. Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.07.01 / Є. В. Лапін. - Харків, 2006. - 432 с.

10. Лепьохін О. В. Економічний механізм регулювання розвитку промислового виробництва : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.07.01 / О. В. Лепьохін. - К., 2002. - 198 с.

11. Матковський Р. Б. Економічний потенціал України та шляхи його ефективного використання : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.01.01 / Р. Б. Матковський. - К., 2003. - 198 с.

12. Мігай Н. Б. Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності використання науково-технічного потенціалу машинобудівних підприємств : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / Н. Б. Мігай. - Одеса, 2007. - 193 с.

13. Новаківський І. І. Інформаційний потенціал системи управління підприємством : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 / І. І. Новаківський. - Львів, 2002. - 219 с.

14. Отенко І. П. Стратегічне управління потенціалом підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.06.01 / І. П. Отенко. - Луганськ, 2006. - 28 с.

15. Савченко М. В. Управління економічним потенціалом промислових підприємств : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 / М. В. Савченко. - Харків, 2004. - 220 с.

16. Сосненко Л. С. Анализ экономического потенциала действующего предприятия : [монография] / Л. С. Сосненко. - М. : "Издательский дом "Экономическая литература", 2003. - 208 с.

17. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексюк. - К. : КНЕУ, 2004. - 316 с.

18. Чухрай Н. І. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення : [монографія] / Н. І. Чухрай. - Львів : Вид-во Національного університету "Львівська політехніка", 2002. - 186 с.

19. Шевченко-Марсель В. І. Економічний потенціал регіону: суть та особливості процесу регулювання у ринкових умовах / В. І. Шевченко-Марсель // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Економічні проблеми розвитку виробництва регіону : щорічник наук. пр. / [редкол.: М. І. Долішний та ін.]. - Львів : НАН України, 2001. - С. 85-96.

20. Шталь Т. В. Комплексна оцінка ресурсного потенціалу підприємств роздрібної торгівлі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.07.05 / Т. В. Шталь. - Харків, 2006. - 18 с.

V. Zheleznyak

STRUCTURAL CHARACTERISTICS OF AN ENTERPRISE ECONOMIC POTENTIAL

Modern approaches to the elements and structure of an enterprise economic potential have been considered in this article. The structural elements of the economic potential have been systematized and generalized.

Key words: enterprise, economic potential, economic pattern, resources of enterprise, organizational structure of management.

© В. Железняк

Надійшла до редакції 10.08.2010

№ 5 (105) вересень 2010 р.